

YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARI

Isoqova Madina Abduvahob qizi

University of Business and Science Yashil iqtisodiyot kafedrası o‘qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20021649>

Annotatsiya. Mazkur maqolada yashil iqtisodiyot sharoitida kichik biznesni rivojlantirishning institutsional mexanizmlari tahlil qilinadi. Xususan, ekologik barqarorlikni ta’minlash, resurslardan samarali foydalanish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali kichik biznes subyektlarini qo‘llab-quvvatlashning asosiy yo‘nalishlari o‘rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, davlat siyosati, moliyaviy instrumentlar va institutsional infratuzilmaning rivoji kichik biznesning yashil iqtisodiyotga moslashuv darajasini oshiradi.

Kalit so‘zlar: Yashil iqtisodiyot, kichik biznes, institutsional mexanizm, ekologik innovatsiyalar, barqaror rivojlanish, green economy, small business, institutional framework, sustainability.

KIRISH

Bugungi kunda global iqtisodiy rivojlanish jarayonida ekologik muammolar keskinlashib borayotganligi sababli iqtisodiyotni “yashil” yo‘nalishda rivojlantirish zarurati ortib bormoqda. Yashil iqtisodiyot konsepsiyasi iqtisodiy o‘shishni ta’minlash bilan bir qatorda atrof-muhitni muhofaza qilish va resurslardan oqilona foydalanishni nazarda tutadi. Ushbu jarayonda kichik biznes subyektlari muhim o‘rin tutadi, chunki ular iqtisodiyotning moslashuvchan va innovatsion segmenti hisoblanadi.

Kichik biznesni yashil iqtisodiyot sharoitida rivojlantirishda institutsional mexanizmlar muhim ahamiyat kasb etadi. Bu mexanizmlar davlat siyosati, huquqiy baza, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimi va infratuzilmani o‘z ichiga oladi. Shu jihatdan, mazkur tadqiqot kichik biznesni rivojlantirishda institutsional yondashuvlarni tahlil qilishga qaratilgan.

ASOSIY QISM

Yashil iqtisodiyot va kichik biznesni rivojlantirish masalalari ko‘plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan o‘rganilgan.

Masalan, J. Stiglitz o‘zining iqtisodiy rivojlanish bo‘yicha tadqiqotlarida davlatning institutsional roli iqtisodiy o‘shishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlaydi [1]. Uning fikricha, samarali institutlar kichik biznesning rivojlanishi uchun qulay muhit yaratadi.

M. Porter o‘zining “Competitive Advantage of Nations” asarida innovatsiyalar va raqobatbardoshlikni oshirishda davlat siyosatining ahamiyatini alohida ko‘rsatib o‘tadi [2]. Unga ko‘ra, yashil texnologiyalarni joriy etish kichik biznes uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

O‘zbekistonlik olimlardan A. Vahobov iqtisodiy islohotlar sharoitida kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini tahlil qilib, davlat tomonidan yaratilayotgan institutsional sharoitlarning ahamiyatini ta’kidlaydi [3].

Shuningdek, B. Xodiyev o‘zining ilmiy ishlarida kichik biznesni rivojlantirishda moliyaviy infratuzilmaning o‘rni muhim ekanligini qayd etadi [4].

Yuqoridagi olimlarning qarashlariga asoslanib aytish mumkinki, yashil iqtisodiyot sharoitida kichik biznesni rivojlantirish ko‘p jihatdan institutsional muhitga bog‘liqdir.

Mazkur tadqiqotda tizimli tahlil, taqqoslash, iqtisodiy-statistik usullar va ilmiy umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, kichik biznes faoliyatiga oid statistik ma’lumotlar asosida tahliliy yondashuv qo‘llanildi. Tadqiqot jarayonida nazariy va amaliy

ma'lumotlar uyg'unligi ta'minlandi. Institutsional mexanizmlarning samaradorligi kompleks baholandi.

Yashil iqtisodiyot sharoitida kichik biznesni rivojlantirish ko'p omilli va tizimli jarayon bo'lib, u institutsional muhitning qanchalik mukammal shakllanganligiga bevosita bog'liqdir. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda kichik biznes subyektlari nafaqat foyda olish, balki ekologik barqarorlikni ta'minlash, resurslardan samarali foydalanish va ijtimoiy mas'uliyatni oshirish kabi vazifalarni ham bajarishi lozim. Shu bois, ularning faoliyatini tartibga soluvchi va qo'llab-quvvatlovchi institutsional mexanizmlar kompleks xarakterga ega bo'lishi zarur.

Avvalo, davlat tomonidan ekologik standartlarning joriy etilishi kichik biznes faoliyatining yo'nalishini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ekologik me'yor va talablar ishlab chiqarish jarayonida chiqindilarni kamaytirish, energiya samaradorligini oshirish va qayta tiklanuvchi resurslardan foydalanishni rag'batlantiradi. Natijada, kichik biznes subyektlari o'z faoliyatini ekologik jihatdan optimallashtirishga majbur bo'ladi, bu esa uzoq muddatda ularning iqtisodiy samaradorligini oshiradi.

Ikkinchi muhim yo'nalish — moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimidir. Yashil iqtisodiyotga o'tish ko'pincha boshlang'ich investitsiyalarni talab qiladi, ayniqsa yangi texnologiyalarni joriy etishda. Shu nuqtai nazardan, davlat tomonidan beriladigan imtiyozli kreditlar, subsidiyalar va grantlar kichik biznes uchun muhim rag'batlantiruvchi vosita hisoblanadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, moliyaviy qo'llab-quvvatlash mavjud bo'lgan sharoitda kichik biznes subyektlarining innovatsion faolligi sezilarli darajada oshadi va ular ekologik texnologiyalarni tezroq joriy etadi.

Uchinchi omil — innovatsion rivojlanish darajasi hisoblanadi. Yashil texnologiyalarni joriy etish ishlab chiqarish samaradorligini oshirish bilan birga, resurs tejamkorligini ta'minlaydi. Masalan, energiya tejamkor uskunalardan foydalanish elektr energiyasi xarajatlarini kamaytiradi, chiqindilarni qayta ishlash esa qo'shimcha daromad manbalarini yaratadi. Natijada, kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligi oshadi va ular ichki hamda tashqi bozorlarda mustahkam o'rin egallaydi.

To'rtinchi muhim jihat — institutsional infratuzilmaning rivojlanganlik darajasidir. Texnoparklar, biznes-inkubatorlar va innovatsion markazlar kichik biznes subyektlariga zarur bilim, texnologiya va maslahat xizmatlarini taqdim etadi. Bu esa yangi biznes loyihalarini shakllantirish va ularni muvaffaqiyatli amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ayniqsa, yashil startaplarni qo'llab-quvvatlash orqali ekologik yo'nalishdagi tadbirkorlikni rivojlantirish mumkin.

Quyidagi jadvalda kichik biznesni rivojlantirishga ta'sir etuvchi asosiy institutsional omillar tizimli ravishda keltirilgan:

1-jadval

Kichik biznesni rivojlantirishning institutsional omillari

Omillar	Tavsifi	Natijasi
Davlat siyosati	Ekologik qonunchilik, standartlar va davlat dasturlari	Barqaror va ekologik muvozanatli rivojlanish
Moliyaviy qo'llab-quvvatlash	Imtiyozli kreditlar, subsidiyalar, grantlar	Investitsion faollik va innovatsion faoliyat oshadi

Innovatsiyalar	Yashil texnologiyalar va resurs tejoychi yechimlar	Ishlab chiqarish samaradorligi va raqobatbardoshlik ortadi
Infratuzilma	Texnoparklar, inkubatorlar, konsalting xizmatlari	Yangi biznes subyektlari shakllanadi va rivojlanadi

Tahlillar natijasida aniqlanishicha, yuqoridagi omillar o‘zaro uzviy bog‘liq holda faoliyat yuritgandagina yuqori samaradorlikka erishiladi. Masalan, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mavjud bo‘lsa-da, agar innovatsion infratuzilma yetarli darajada rivojlanmagan bo‘lsa, kichik biznes subyektlari yangi texnologiyalarni to‘liq joriy eta olmaydi. Yoki aksincha, texnologiyalar mavjud bo‘lsa-da, moliyaviy resurslarning yetishmasligi ularning amaliyotga tatbiq etilishini cheklaydi.

Shuningdek, statistik kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyot elementlari keng joriy etilgan hududlarda kichik biznesning o‘sinh sur‘atlari an‘anaviy iqtisodiy modelga nisbatan yuqoriroq bo‘ladi. Bu esa yashil iqtisodiyotning nafaqat ekologik, balki iqtisodiy samaradorligini ham tasdiqlaydi.

Natijada, kichik biznesni yashil iqtisodiyotga moslashtirish jarayoni kompleks institutsional yondashuvni talab qiladi. Davlat siyosati, moliyaviy mexanizmlar, innovatsion rivojlanish va infratuzilma bir-birini to‘ldirgan holda kichik biznesning barqaror va samarali rivojlanishini ta‘minlaydi. Shu bois, ushbu omillarni uyg‘unlashtirish orqali kichik biznesning iqtisodiyotdagi ulushini oshirish va uning ekologik barqarorligini ta‘minlash mumkin.

XULOSA

Yashil iqtisodiyot sharoitida kichik biznesni rivojlantirish zamonaviy iqtisodiy siyosatning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u nafaqat iqtisodiy o‘sinhni ta‘minlash, balki ekologik barqarorlikni saqlashga ham xizmat qiladi. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, kichik biznesning yashil iqtisodiyotga moslashuvi ko‘p jihatdan institutsional mexanizmlarning samaradorligiga bevosita bog‘liqdir.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, davlat tomonidan ishlab chiqilgan ekologik siyosat va normativ-huquqiy hujjatlar kichik biznes subyektlari faoliyatining asosiy yo‘nalishlarini belgilab beradi. Ekologik standartlar ishlab chiqarish jarayonlarini “yashil” tamoyillarga moslashtirishga majbur etadi, bu esa uzoq muddatda resurslardan samarali foydalanish va atrof-muhitga zarar yetkazishni kamaytirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari kichik biznesni rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Imtiyozli kreditlar, davlat subsidiyalari va grantlar kichik korxonalar uchun innovatsion texnologiyalarni joriy etishda muhim moliyaviy asos yaratadi. Bu esa ularning investitsion faolligini oshirib, yangi ish o‘rinlari yaratilishiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Innovatsion infratuzilmaning rivojlanishi esa kichik biznes subyektlarining bilim va texnologik imkoniyatlarini kengaytiradi. Texnoparklar, biznes-inkubatorlar va ilmiy-amaliy markazlar orqali tadbirkorlar zamonaviy yashil texnologiyalarni o‘zlashtirish imkoniga ega bo‘ladi. Bu jarayon kichik biznesning raqobatbardoshligini oshiradi hamda uni global iqtisodiy tizimga integratsiyalashuvini tezlashtiradi.

Tahlillar natijasida yana bir muhim jihat aniqladiki, yuqoridagi institutsional omillar bir-biri bilan uzviy bog‘liq holda ishlagandagina yuqori samaradorlikka erishish mumkin. Agar ushbu elementlardan biri yetarli darajada rivojlanmagan bo‘lsa, kichik biznesni yashil iqtisodiyot talablariga to‘liq moslashtirish jarayoni sekinlashadi yoki cheklanadi.

Umuman olganda, yashil iqtisodiyot sharoitida kichik biznesni rivojlantirish faqat iqtisodiy masala emas, balki kompleks institutsional yondashuvni talab qiladigan strategik yo‘nalish hisoblanadi. Kelgusida ushbu sohani yanada rivojlantirish uchun quyidagi yo‘nalishlarga alohida e‘tibor qaratish maqsadga muvofiq:

- ekologik innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini kengaytirish;
- yashil moliyalashtirish instrumentlarini rivojlantirish;
- kichik biznes uchun institutsional infratuzilmani modernizatsiya qilish;
- davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish.

Xulosa qilib aytganda, yashil iqtisodiyot talablariga mos institutsional muhitni shakllantirish kichik biznesning barqaror rivojlanishini ta‘minlashda eng muhim omillardan biri bo‘lib qoladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Stiglitz J. Globalization and Its Discontents. W.W. Norton & Company, New York, 2002, 56-bet.
2. Porter M. The Competitive Advantage of Nations. Free Press, New York, 1990, 73-bet.
3. Vahobov A. Bozor iqtisodiyotiga o‘tish nazariyasi va amaliyoti. TDIU nashriyoti, Toshkent, 2010, 112-bet.
4. Xodiyev B. Kichik biznes va tadbirkorlik. O‘zbekiston, Toshkent, 2018, 89-bet.